

ЗНАЧАЈ ПРОМЕНЕ ФИЗИОНОМИЈЕ ОРУЖАНИХ СУКОБА ЗА ОБРАЗОВАЊЕ КАДРА ОРУЖАНИХ СНАГА*

Милан С. Милутиновић¹

Достављен: 25.09.2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 02.12.2024. и 26.01.2025.

Тип рада: прегледни рад

Прихваћен: 06.02.2025.

DOI број: 10.5937/vojdelo2404051M

У овом раду анализира се еволуција оружаних сукоба од завршетка хладног рата до руске војне интервенције у Украјини, као и њихов утицај на образовање кадра оружаних снага. У току посматраног раздобља, природа сукоба се значајно изменила, укључујући промене у односима великих сила, начину вођења операција, употреби ресурса и нивоу претњи по глобалну безбедност. Уочава се већа спремност на унилатералне акције, коришћење хибридних и асиметричних тактика, као и сајбер напада. Технолошке иновације и сукоби у урбаним срединама постају све важнији, а сукоби вођени преко посредника и повратак класичног рата великих размера захтевају ревизију процеса образовања и обуке. Рад поставља хипотезу да нове технологије и тактике значајно утичу на потребу за модернизацијом образовања и обуке у сектору одбране, посебно у областима тактичке флексибилности, борбе у урбаним срединама, употребе беспилотних система и вештачке интелигенције, те повећања капацитета за одбрану од информационих и сајбер операција. Истраживање, које користи квалитативне методе и компаративну анализу, показује да су многе државе већ започеле прилагођавање образовних програма новим аспектима ратовања. Закључује се да је неопходно наставити са унапређењем образовања и обуке кроз интердисциплинарни приступ и међународну сарадњу ради осигурања оперативне ефикасности у будућности.

Кључне речи: *физиономија оружаних сукоба, војно образовање, војна обука, тактичка флексибилност, иновације у ратовању, хибридни рат, асиметрично ратовање, сајбер напади, конвенционални сукоби, међународна сарадња.*

* Чланак је резултат рада на научноистраживачком пројекту „Војна професија у Србији у савременом безбедносном окружењу” који се реализује на основу Плана научноистраживачке делатности у МО и ВС за 2024. годину, број ИСИ ДХ/3/24-26.

¹ Универзитет одбране у Београду, Институт за стратегијска истраживања, Београд, Република Србија, E-mail: milan.s.milutinovic@mod.gov.rs, <https://orcid.org/0009-0003-4271-3682>

Увод

Прва четвртина XXI века донела је дубоке промене у природи оружаних сукоба, узроковане комплексним геополитичким, економским и технолошким трансформацијама. Након завршетка хладног рата, број традиционалних међудржавних ратова је опао, али је присуство асиметричних и хибридних претњи, које захтевају прилагођавање војних стратегија и образовних система, појачано. Сукоби у Сирији, Украјини и Нагорно-Карабаху илуструју ове промене.

Оружани сукоби крајем XX и почетком XXI века карактерисани су нелинеарношћу, асиметричним деловањем, губљењем граница између фронта и позадине, као и свеобухватним деловањем државних и недржавних субјеката (Mitrović & Nikolić, 2022: 38, према Milošević, 2019: 178). Поред тога, значајна је употреба нових технологија, информационих операција и сајбер напада.

Текући рат у Украјини (од фебруара 2022. године) и Други рат за Нагорно-Карабах (2020) поново су довели до масовних разарања војних ефектива. У Нагорно-Карабаху пресудну улогу имале су беспилотне летелице и путајућа муниција, док је у Украјини обновљена масовна употреба артиљерије и пешадије. Нове технологије, попут хиперсоничних ракета и поморских дронова, као и капацитети приватних компанија за сателитско осматрање, такође су први пут употребљене у борби.

Први пут од XVII века приватна војна компанија допринела је освајању значајног града (Бахмута у Украјини) и затим покренула оружану побуну. Ове промене значајно утичу на вођење ратова и захтевају од савремених војски да се прилагоде новим околностима. Војно образовање има кључну улогу у припреми нових генерација кадра за комплексне изазове.

У Србији, као и у многим другим државама, војно образовање се константно модернизује како би се обезбедила адекватна обука, која обухвата знања неопходна за управљање кризама, деловање у хибридним сукобима, као и за допринос информационој и сајбер безбедности. Неопходно је да се програми образовања и обуке у сектору одбране усклађују са савременим доктринама оружаних снага, уз интеграцију нових технологија и метода.

Појмовно одређење и промене физиономије оружаних сукоба

Оружани сукоби представљају специфичан подскуп друштвених сукоба који укључују употребу насилних, односно оружаних средстава (Teršić & Džuverović, 2011: 364). У највећем броју оваквих сукоба најмање једна од супротстављених страна је држава, док други актери могу бити недржавне групе. Могуће је и да сукобљене стране буду искључиво недржавни актери, као што су два племена или две побуњеничке групе унутар исте државе. Оружани сукоби подразумевају организовану употребу оружја у борби за остваривање различитих циљева, укључујући, али не ограничавајући се на власт, територију, економске интересе или друштвене вредности. Према дефиницији Програма истраживања

сукоба шведског универзитета Упсала (Uppsala Conflict Data Program – UCDP), за формалну класификацију неког сукоба као оружаног потребно је да у њему годишње погине најмање 25 људи (Pettersson & Öberg, 2020: 536). Међународни и унутрашњи оружани сукоби разликују се по актерима и интензитету, а често су узроковани политичким, економским или идентитетским питањима (Harbom & Wallensteen, 2010: 505).

Полазећи од поставке Томаса Куна, једног од најутицајнијих филозофа и историчара науке двадесетог века, да је научни развој постепени процес у којем се чињенице, теорије и методе појединачно или у комбинацији додају растућем складишту научних знања (Kuhn, 1974: 41), и аутор овог рада ослања се на резултате претходних истраживања. При томе нарочито уважава налазе својих старијих колега, под чијим утицајем је формирао сопствену перцепцију. У том контексту, полазна основа за осврт на еволуцију оружаних сукоба од 1991. до 2008. године и од 2008. до 2022. године биће запажања пуковника др Мирослава Митровића и пуковника др Небојше Николића, изнета у монографији „Хибридни рат: допринос дефинисању концепта, садржаја и моделовања“ (Mitrović & Nikolić, 2022).

Еволуција оружаних сукоба подразумева постепени прелаз са класичних међудржавних ратова на асиметричне и хибридне конфликте. У овим новим типовима сукоба доминира употреба нових технологија, све већа улога недржавних актера и примена неконвенционалних тактика. Асиметричност, нелинеарност и нерегуларност постали су доминантни термини у опису сукоба због све већег јаза између великих сила и малих држава. Диспаритет снага између супротстављених страна довео је до адаптације малих држава и њихове употребе нетрадиционалних форми борбе као одговор на војну надмоћ већих актера (Mitrović & Nikolić, 2022: 50).

Непосредно након првог увођења у јавни дискурс (2005), хибридно ратовање је подразумевало комбинацију тероризма, побуна и криминалних активности (Mitrović & Nikolić, 2022: 52, према Mattis & Hoffman, 2005: 33). Касније, овај концепт је проширен на комбиновање конвенционалних и неконвенционалних метода ратовања на свим нивоима (Mitrović & Nikolić, 2022: 52-53, према Hoffman, 2006). Френк Хофман (2006) наглашава да се хибридним методама ратовања могу служити државни или недржавни актери, док Митровић и Николић указују на значај промене перцепције о могућој улози држава у планирању и вођењу хибридних ратова. Та перцепција је из темеља промењена након руске анексије Крима 2014. године, сукоба украјинске војске са проруским сепаратистичким покретима на истоку Украјине (2014–2015) и нарочито од почетка директног војног напада Руске Федерације на Украјину у фебруару 2022. године. Ови догађаји су значајно утицали на перцепцију извора хибридних претњи код западних држава и постали су синоним за хибридно ратовање које спроводи држава (Mitrović & Nikolić, 2022: 53-54). То се може уочити у литератури и у усвојеним стратегијским документима из области спољне политике и безбедности Европске уније, НАТО-а и појединих њихових чланица (Vest, 2015: 1–3, 9; EU Strategic Compass, 2022: 5; NATO 2022; EU–NATO, 2023; European Commission & High Representative

of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, 2024: 2; National Security Concept of Estonia, 2023: 7–15).

Хибридни сукоби су постали свеобухватнији након завршетка хладног рата, обухватајући не само војне операције, већ и сајбер нападе и кампање дезинформисања. Према истраживању Каталине-Габриеле Курее (2023), хибридни сукоби се карактеришу коришћењем и тврде и меке моћи, укључујући дезинформисање и сајбер нападе, као део свеобухватне стратегије за постизање дугорочних циљева (Curea, 2023: 5). Овај приступ, како наводе Трифуновић и Обрадовић (2020), има корене у концепту „идеолошке субверзије”, који су први пут развили стручњаци КГБ-а седамдесетих година (Trifunović & Obradović, 2020: 15). Недржавни актери, попут терористичких организација и приватних војних компанија, додатно усложњавају динамику сукоба применом асиметричних тактика, којима материјално или бројчано слабије стране настоје да остваре предност над снажнијим противницима. Од 2008. године приметан је повратак међудржавних сукоба, у којима се сукобљавају регуларне војске. Конфликти као што су руска интервенција у Грузији (2008), рат у Нагорно-Карабаху (2020) и напад на Украјину (2022) показују да међудржавни сукоби и даље представљају значајан проблем глобалне безбедности. Технолошке иновације и сукоби у урбаним срединама постали су све значајнији, што захтева модернизацију образовних програма и развој тактичке флексибилности војног кадра.

Теоријска тумачења питања узрока оружаних сукоба и њихова рефлексивна на војно образовање

При истраживању еволуције савремених оружаних сукоба и њиховог утицаја на војно образовање и обуку, посебно су значајни теоријски приступи реализма, либерализма, марксизма и социјалног конструктивизма, који пружају различита тумачења узрока и развоја оружаних сукоба.

Реализам, један од најстаријих теоријских приступа, објашњава еволуцију сукоба у анархичном систему у којем се државе неизбежно сукобљавају, вођење супротстављеним интересима, кроз формирање савеза ради прерасподеле моћи (Gleditsch, 1998: 386). Полазећи од њега, стратегије одбране морају бити редовно прилагођене новим условима ратовања. То је посебно релевантно у контексту текућег сукоба у Украјини, у којем се комбинују конвенционалне и асиметричне операције.

Супротно реализму, либерализам наглашава улогу међународних институција и важност међународног права у решавању конфликта (Waltz, 1998: 30). Стога, војно образовање треба да омогући разумевање глобалног контекста, значаја сарадње са савезницима и правних аспеката могућих или прошлих сукоба.

Марксизам види сукобе као последицу економске неједнакости и класних борби (Marx & Engels, 2002: 14). С тим у вези, војно образовање треба да обухвати социјалне и економске факторе који утичу на настанак и окончање оружаних сукоба.

Социјални конструктивизам истиче улогу идентитета и друштвених норми у сукобима (Wendt, 1999: 134). Ова парадигма наглашава потребу за разумевањем психолошких и културних карактеристика друштава у којима војне снаге делују, као и глобалних трендова, како би припадници војске били спремни за рад у мултикултурним и политички осетљивим условима.

Интеграција ових теоријских приступа у војно образовање омогућава будућим официрима да боље разумеју комплексност савремених сукоба и развију одговарајуће стратегије за одговор на различите врсте претњи. Такво знање је од суштинског значаја за формирање војних доктрина и оперативних планова у складу са савременим изазовима.

Временски и просторни оквир истраживања

У периоду од 1991. до 2022. године дошло је до значајних промена у природи оружаних сукоба и трансформација у војном образовању и обуци. Почетак овог периода обележен је завршетком хладног рата и распадом Совјетског Савеза, што је довело до етничких и међудржавних сукоба у бившим социјалистичким државама, укључујући ратове на Балкану. Ови сукоби су поставили нове изазове пред међународну заједницу и оружане снаге, тиме што су морале да развију нове тактике и приступе суочавању са конфликтима који представљају спој конвенционалних и неконвенционалних метода ратовања (Cohen, 2001, р.р. 34-35). НАТО, или „коалиције вољних“, сачињене од дела његових чланица, деловали су на просторима бивше Југославије (Босна и Херцеговина 1995, Савезна Република Југославија 1999), Ирака (2003), Авганистана (од 2001) и Либије (2006). Војни интервенционизам НАТО-а био је једна од кључних карактеристика глобалног безбедносног поретка, успостављеног након окончања хладног рата. Према Геџетчкорију (2016), НАТО је прилагодио своје стратегије и проширио операције ван својих граница, укључујући интервенције у Босни и Херцеговини, Авганистану, као и мисије против пиратерије и борбе против сајбер напада (Gegetchkori, 2016: 5). Поред тога, Мајер и Вајнлих (2007) истичу да су од деведесетих година међународне организације, попут НАТО-а, предузеле бројне војне операције за заштиту људских права и спречавање грађанских ратова (Mayer & Weinlich, 2007: 15).

Период после 2000. године карактерисало је интензивирање појаве асиметричних сукоба, какви су били ратови у Авганистану и Ираку и глобална борба против тероризма. Такође, за овај период карактеристична је и појава хибридних сукоба, у којима су конвенционалне војне операције биле комбиноване са информационом операцијама и сајбер нападима (Kilcullen, 2009: 56-58; Hoffman, 2007: 19).

Истраживање се односи на неколико кључних региона, епицентра оружаних сукоба и геополитичких трансформација у посматраном периоду.

Балкан је био поприште најинтензивнијих међуетничких и међудржавних сукоба у Европи после распада Југославије, што је довело до ангажовања међународних снага и развоја нових модела мировних операција (Gow, 1997: 112).

На Блиском истоку, сукоби попут Арапског пролећа, грађанског рата у Сирији и инвазије на Ирак имали су велики утицај на регионалну стабилност, захтевајући развој нових приступа у обуци и опремању војних снага (Lynch, 2016: 43; Dodge, 2013: 21).

На постсовјетском простору, руска интервенција у Грузији 2008. године и анексија Крима 2014. године означили су повратак међудржавних сукоба, уз нове безбедносне изазове за Европу (Mearsheimer, 2014: 77).

Африка је током овог периода била поприште бројних сукоба, укључујући грађанске ратове у Судану, Сомалији и Малију, који су захтевали нове приступе у обуци војних и полицијских снага у мировним операцијама (Straus, 2012: 24; Williams, 2016: 9-10).

Одабрани просторни и временски оквир истраживања омогућава боље разумевање геополитичких, социјалних и економских фактора који су утицали на развој сукоба и потребу за реформом војног образовања. Разматрање карактеристика сукоба у различитим регионима показује да обука војних снага мора обухватити широк спектар знања и вештина, укључујући стратешко планирање, управљање кризама и културну сензитивност.

Утицај промена у сукобима на образовање и обуку

Прелазак са класичних на асиметричне и хибридне сукобе захтевао је свеобухватну модернизацију образовних програма у војним академијама широм света. Савремени оружани сукоби, са елементима као што су борба против тероризма, сузбијање побуна у урбаним срединама и сајбер ратовање, наметнули су нове захтеве пред војне образовне установе, које су морале да прилагоде своје курикулуме новим тактикама и технологијама. Традиционални модели обуке, засновани на класичним борбеним операцијама, трансформисани су како би одговорили на нове претње и динамику ратовања.

Интеграција модула о сајбер безбедности у све нивое војног образовања била је једна од значајних иновација. Сајбер напади су постали битан аспект савременог ратовања, јер могу парализати критичну инфраструктуру и комуникационе системе противника, без употребе конвенционалне војне силе. Као резултат тога, војне академије, попут Националног универзитета за одбрану у САД или Академије НАТО-а у Италији, развиле су програме који обухватају обуку у заштити сајбер простора, дигиталном ратовању и коришћењу сајбер капацитета за нападе на инфраструктуру (NATO, 2022).

Увођење симулација и виртуелне стварности у обуку омогућило је креирање реалистичних сценарија за обуку кадета. Симулације урбаног ратовања, управљања кризама и реаговања на терористичке претње постале су стандард у многим академијама.

На пример, Академија Краљевских оружаних снага у Великој Британији користи симулације које комбинују тактичке операције са сајбер ратовањем и увођењем дезинформација у информациони простор противника, чиме омогућа-

ва полазницима да развијају вештине командовања и координације у стресним ситуацијама, укључујући и оне које се односе на супротстављање и откривање дезинформација (Hoffman, 2009: 36).

Поред тога, употреба беспилотних летелица (дронов) значајно је променила тактику на терену и наметнула потребу за увођењем нових модула у обуку. Дронови омогућавају надзор, извиђање и прецизне нападе без ризика по страну која их користи, што их чини кључним средством у савременим операцијама. Академије, попут Вест Поинта у САД и Војне академије у Француској, увеле су обуку у управљању и координацији операција дронима, укључујући симулације у урбаним срединама и зонама сукоба (Brown, 2016: 87).

Интеграција цивилно-војних операција у образовне програме постала је приоритет. Ова обука је важна за мировне мисије и операције одржавања реда и мира у постконфликтним зонама, у којима је неопходна сарадња са локалним становништвом, невладиним организацијама и међународним институцијама (Thynne & Cherne, 2016: 61).

Потреба за мултидисциплинарним знањем постала је кључна у савременом војном образовању. Официри морају бити упознати са широким спектром тема које укључују не само војну стратегију и тактику, већ и политичке науке, међународне односе, право, као и економске и друштвене аспекте. Овај приступ омогућава развој војних лидера способних да разумеју шири контекст конфликта и да адекватно реагују на променљиве услове на терену (Jonsson & Sepp, 2018: 8).

Модернизација образовних програма и обуке није ограничена на војне академије. Сарадња са цивилним универзитетима и истраживачким институцијама има важну улогу у развоју иновативних метода обуке и стварању нових знања неопходних за ефикасно деловање у савременим сукобима. Она омогућава оружаним снагама да се прилагоде брзим променама и развију компетенције потребне за одговор на савремене изазове.

Прилагођавање образовних програма у војним академијама и школама

Савремене безбедносне претње, као што су сајбер ратовање, хибридни сукоби и нове технологије, попут вештачке интелигенције и беспилотних летелица, захтевају свеобухватно прилагођавање образовних програма у војним академијама и школама широм света. Овај процес обухвата реформу курикулума, увођење нових дисциплина и метода обуке, као и јачање сарадње са цивилним образовним институцијама.

Национални универзитет за одбрану у САД (енг. National Defense University – NDU) и Војна академија Вест Поинт (енг. United States Military Academy – USMA) пример су институција које су у свој курикулум укључиле предмете попут сајбер безбедности, управљања кризама и обуке за хибридне сукобе. Студенти ових академија пролазе кроз напредне програме који обухватају тактичку симулацију, управљање информацијама и развој лидерских вештина у условима високог

притиска. Те институције сарађују са сајбер командом САД како би осигурале да нове генерације официра буду припремљене за сајбер претње (NATO, 2022).

У Европи: Краљевска војна академија Сандхурст (енг. *Royal Military Academy Sandhurst*) у Великој Британији и Специјална војна школа Сен-Сир (фр. *École spéciale militaire de Saint-Cyr*) у Француској прилагодиле су своје програме како би одговориле на изазове хибридних сукоба и примене нових технологија. Програм у Сандхурсту обухвата курсеве који се фокусирају на управљање кризама у урбаним срединама, употребу беспилотних летелица за надзор и логистичку подршку, као и анализу сајбер претњи и информационих операција (Jones, 2012: 23). У Специјалној војној школи Сен-Сир (фр. *École spéciale militaire de Saint-Cyr*) кадети уче о интеграцији различитих родова и служби у заједничким дејствима, укључујући заштиту критичне инфраструктуре од сајбер напада (Legrand, 2015: 45).

Руска Федерација такође модернизује своје војно образовање како би одговорила на нове безбедносне изазове. Руска војна академија „Михаил Фрунзе” и Војна академија Генералштаба развиле су програме који обухватају тактике хибридног ратовања, укључујући сајбер операције и дезинформације. Тежиште је на развоју стратегија за одбрану од хибридних претњи и сарадњу између различитих безбедносних структура и цивилног сектора (Jonsson & Sepp, 2018: 38).

У Србији: Универзитет одбране, Команда за обуку и Центар за мировне операције проширили су своје програме како би обухватили савремене аспекте ратовања, као што су управљање кризама, обука за деловање у постконфликтним ситуацијама и симулације за реаговање на различите претње. Програми обухватају и теме из области међународног и хуманитарног права, као и сарадње са цивилним организацијама. Овај приступ омогућава припадницима Војске Србије да стекну шире знање о комплексним изазовима у савременим операцијама (Nikolić, 2002: 136).

Један од главних изазова у прилагођавању образовних програма јесте потреба за мултидисциплинарним приступом и иновативношћу у обуци. Интеграција цивилно-војних операција у образовне програме развија вештине координације између војних и цивилних структура, што је кључно за мировне мисије и операције у постконфликтним зонама. Примена нових технологија, попут симулација и виртуелне реалности, омогућава реалистичну обуку у сложеним сценаријима. Симулације управљања кризама и реаговања на терористичке претње постале су стандард у многим академијама, омогућавајући полазницима да вежбају брзо доношење одлука (Brown, 2016: 87). Међутим, успешност ових реформи не зависи само од технолошких иновација и тактичких побољшања, већ и од способности оружаних снага да се изборе са корупцијом.

Искуства из оружаних сукоба, као и мултинационалних операција постконфликтне реконструкције, вођених током деведесетих година XX века и прве две деценије XXI века, значајно су допринела подизању свести о штетним последицама корупције по оперативну ефикасност оружаних снага. Примери из Босне и Херцеговине (Andreas, 2004, p. 29; Andreas, 2011, p. 163), Ирака (Al-Ali, 2014, pp. 42, 97, 145, 173) и Авганистана (Sopko, 2016, para. 7) указују да је корупција утицала на смањење борбене способности локалних снага и нарушила легитимитет операција под међународним покровитељством. Ова искуства резултирала су

бројним иницијативама за увођење програма обуке у области изградње интегритета и борбе против корупције у оквиру савремених оружаних снага, како кроз НАТО програм за изградњу интегритета (NATO, 2025), успостављен 2007. године, регионалне формате сарадње (RACVIAC, 2025), тако и кроз националне активности које се спроводе са партнерским државама, међународним и невладиним организацијама (CIDS, 2025; Defence Academy of the United Kingdom, 2022; PSOTC, n.d; National Agency on Corruption Prevention, 2025). Најновији случај смењивања украјинског министра одбране, усред оружаног сукоба, у септембру 2023. године, против чијих неколико блиских сарадника су претходно подигнуте оптужнице за корупцију у набавкама (Adams & Cursino, 2023), представља председан који потврђује важност ове проблематике и указује на неопходност континуиране едукације кадра система одбране у овој области. У овом контексту треба посматрати и иницијативу председника Украјине Володимира Зеленског да се кривично дело корупције, извршено за време ратног стања, у правном смислу изједначи са кривичним делом издаје (RFE/RL's Ukrainian Service, 2023).

Управо због ових изазова, официре савремених оружаних снага не треба оспособљавати само за традиционалне борбене операције, већ и за управљање сложеним безбедносним структурама у којима ће се суочавати са питањима интегритета, транспарентности и стратегијског доношења одлука. Они морају поседовати широк спектар знања и вештина који превазилазе класичне војне тактике, што обухвата развој критичког мишљења, познавање међународних односа и права, као и способност координације операција у сложеним друштвено-политичким окружењима. Сарадња између војних академија и цивилних универзитета кључна је у овом процесу, јер омогућава размену знања и приступ најновијим истраживањима.

Закључци и препоруке

Савремени сукоби, обележени комплексним геополитичким и технолошким факторима, захтевају стално прилагођавање система војног образовања и обуке како би се постигла оптимална припрема кадра оружаних снага за суочавање са новим изазовима. Истраживање је потврдило хипотезу да нове технологије и тактике значајно утичу на потребу за модернизацијом образовања и обуке у сектору одбране, посебно у областима тактичке флексибилности, борбе у урбаним срединама, употребе беспилотних система и вештачке интелигенције, те повећања капацитета за одбрану од информационих и сајбер операција.

Трансформација у природи оружаних сукоба, уз све већу распрострањеност асиметричних и хибридних претњи, указује на потребу за иновативним приступима у образовању који би обухватили не само војне већ и цивилне аспекте безбедности и управљања кризама. У том контексту, важно је обезбедити да војне академије, школе и институти буду опремљени најсавременијим технологијама и наставним средствима како би могли да пруже адекватну обуку и развој потребних компетенција.

Препоруке за унапређење образовања и обуке у савременим оружаним снагама:

1. **Интеграција нових технологија:** Неопходно је да садржаји образовних програма обухвате најсавременије технологије, као што су вештачка интелигенција, алати за сајбер одбрану, аутоматско откривање претњи и беспилотне летелице. Њихова примена у обуци и симулацијама омогућава припрему полазника за реалне ситуације на терену, а улагање у симулације и виртуелну стварност омогућава реалистичну и безбедну обуку.
2. **Подстицање мултидисциплинарности:** Образовни програми треба да обухвате не само војне стратегије и тактике већ и знања из области међународних односа, политичких наука, економије и права. Савремени официри морају бити свестрани лидери, способни да разумеју сложене безбедносне претње и да реагују на њих, укључујући хибридне ратове и терористичке активности. Овај приступ захтева блиску сарадњу са цивилним универзитетима и истраживачким центрима.
3. **Развој критичког и стратешког мишљења:** Образовање у војним школама и академијама треба да буде усмерено на развој способности критичког мишљења и стратешког планирања. Полазници морају бити обучени да анализирају сложене информације, доносе одлуке у условима неизвесности и предвиђају могуће сценарије. То обухвата обуку за управљање кризама и конфликтима, као и развој способности за командовање у мултинационалним и мултидисциплинарним тимовима.
4. **Интернационализација образовања и обуке:** Важно је унапређивати међународну сарадњу у образовању кадра сектора одбране путем програма размене студената и наставника, заједничких вежби и обука са партнерским државама, као и учешћем у међународним истраживачким пројектима. Будућим и активним официрима то омогућава да стекну искуства у мултикултуралним срединама и развију вештине потребне за деловање у међународним мисијама и операцијама.
5. **Подстицање иновација у настави:** Војне академије треба да подстичу истраживања и развој нових метода наставе и обуке, обухватајући примену савремених технологија и приступа као што су адаптивно учење и менторство. Сарадња са универзитетима и приватним сектором може обезбедити ресурсе и експертизу потребну за развој ових програма.

Наведене препоруке представљају један од могућих праваца за даљи развој и модернизацију војног образовања у Србији. Како се природа сукоба и претњи константно мења, тако и образовни системи морају бити флексибилни и иновативни, како би обезбедили адекватну припрему будућим генерацијама војних команданата и доносилаца одлука у сектору одбране. Само кроз континуирано унапређење образовних програма и сарадњу са међународним партнерима, оружане снаге ће моћи да ефикасно одговоре на изазове XXI века.

Специфичне препоруке за Србију

Анализа еволуције оружаних сукоба, нарочито у периоду од 2008. до 2022. године, указује на неопходност унапређења процеса образовања и обуке кадра система одбране Републике Србије како би се Војска Србије, друге снаге одбране и читаво друштво адекватно припремили за нове и све сложеније изазове у погоршаном глобалном безбедносном окружењу. Приоритет треба да буде развој програма обуке за одбрану територијалне целовитости, у условима смањене предвидивости настанка и тока оружаних сукоба, као и повећане транспарентности бојишта и уз свест о могућности деловања противника који располаже савременим технолошким средствима, попут дрона, сателитских система, оружја високе прецизности и капацитета за вођење сајбер и информационих операција.

Неопходно је осигурати ефикасну припрему за одбрану виталних инфраструктурних објеката и кључних локација уз примену савремених средстава за надзор и одговарајуће мере заштите од могућих напада. Модернизација би требало да подразумева флексибилан и интердисциплинарни приступ који ће комбиновати традиционалне војне методе образовања са применом нових технологија, уз појачану сарадњу са цивилним структурама и међународним партнерима. Развој интегрисаних програма који обухватају обуку за одбрану од сајбер претњи, хибридног ратовања и информационих операција од кључне је важности. Србија би требало да искористи искуства других држава и међународних организација које су већ интегрисале ове претње у своје програме, прилагођавајући их својим националним интересима.

Овај приступ је неопходан да би се избегле грешке из прошлости у суочавању са сепаратизмом и страним интервенцијама и како би се на одговарајући начин одговорило на могуће покушаје подршке сепаратистичким покретима у будућности. Такође, важно је развијати тактике и стратегије које ће укључивати све чешћу употребу беспилотних летелица и других даљински управљивих система у редовним обукама, као и симулације реалистичних сценарија и развој вештина њихове примене у одбрани кључних подручја и објеката. Технологије оваквог типа већ обликују ток савремених војних операција, а њихова примена вероватно ће наставити да се развија у наредним годинама.

Нарочиту пажњу треба посветити обуци за борбу у урбаним срединама, заснованој на искуствима из сукоба у Сирији, Палестини и Украјини. Урбано ратовање доноси бројне изазове, укључујући употребу подземних фортификација, савремених средстава за осматрање и комуникацију, као што су дрона и термовизијски уређаји, али и заштиту од њих, попут камуфлаже и смањења електронских трагова. Програм обуке не треба ограничити само на специјалне јединице, јер су савремени сукоби показали да се велики број војних ефектива и цивила може наћи у таквим ситуацијама.

Флексибилност и брза адаптација у обуци могу се побољшати применом симулација и увежбавањем сценарија који одражавају реалне услове оружаних сукоба. Израел, на пример, успешно примењује такве технике у обуци својих специјалних јединица, док Србија треба да настави да развија своје капацитете и шири примену ових техника на све нивое војног кадра.

Још један важан аспект представља обука усмерена на препознавање и спречавање корупције у војним структурама и мултинационалним операцијама. Она може озбиљно угрозити оперативну ефикасност и поверење грађана у оружане снаге, а нарочито је важно у вођењу војних операција или учешћу у мултинационалним операцијама, у којима су ризици од корупције повећани.

Може се закључити да је неопходно наставити јачање међународне сарадње, нарочито кроз програме Европске уније и Партнерства за мир, као и путем билатералних односа са заинтересованим државама. Учесће у заједничким војним вежбама и међународним иницијативама омогућава развој интероперабилности и стицање искустава из савремених операција, што је кључно за ефикасну припрему кадра система одбране.

Литература:

- [1] Adams, P., & Cursino, M. (2023, September 4). *Ukraine's defence minister Oleksii Reznikov dismissed*. BBC News. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.bbc.com/news/world-europe-66702893>
- [2] Al-Ali, Z. (2014). *The struggle for Iraq's future: How corruption, incompetence and sectarianism have undermined democracy*. Yale University Press.
- [3] Andreas, P. (2004). The clandestine political economy of war and peace in Bosnia. *International Studies Quarterly*, 48(1), 29–52. <https://doi.org/10.1111/j.0020-8833.2004.00290.x>
- [4] Andreas, P. (2011). *Blue helmets and black markets: The business of survival in the siege of Sarajevo*. Cornell University Press.
- [5] Brown, M. (2016). *Unmanned systems: Autonomous technologies and military strategy*. MIT Press.
- [6] Centre for Integrity in the Defence Sector (CIDS). (2025). *Centre for Integrity in the Defence Sector*. Norwegian Ministry of Defence. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.cids.no>
- [7] Cohen, E. (2001). *Supreme command: Soldiers, statesmen, and leadership in wartime*. Free Press.
- [8] Curea, C.-G. (2023). A hybrid security threat. *Scientific Research and Education in the Air Force*, 24(9), 5-9. <https://doi.org/10.19062/2247-3173.2023.24.9>
- [9] Defence Academy of the United Kingdom. (2022, May 27). *Building Integrity UK course welcomes senior international leaders*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.da.mod.uk/news-and-events/news/2022/building-integrity-uk-course-welcomes-senior-international-leaders>
- [10] Dodge, T. (2013). *Iraq: From war to a new authoritarianism*. Routledge.
- [11] European Union. (2022). *A strategic compass for security and defence: For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security*. European External Action Service. Preuzeto

31. januara 2025. sa https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/strategic_compass_en3_web.pdf
- [12] European Commission & High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. (2024, March 5). *A new European defence industrial strategy: Achieving EU readiness through a responsive and resilient European defence industry*. Preuzeto 31. januara 2025. sa https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/643c4a00-0da9-4768-83cd-a5628f5c3063_en?filename=EDIS%20Joint%20Communication.pdf
- [13] Gegetchkori, D. (2016). NATO and its Profile During and after the Cold War-era. *Journal in Humanities*, 5(1), 5-9. <https://doi.org/10.31578/hum.v5i1.324>
- [14] Gleditsch, N. P. (1998). Armed conflict and the environment: A critique of the literature. *Journal of Peace Research*, 35(3), 381-400.
- [15] Gow, J. (1997). *Triumph of the lack of will: International diplomacy and the Yugoslav war*. Columbia University Press.
- [16] Harbom, L., & Wallensteen, P. (2010). Armed conflicts, 1946–2009. *Journal of Peace Research*, 47(4), 501–509. <https://doi.org/10.1177/0022343310375245>
- [17] Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars*. Potomac Institute for Policy Studies. Preuzeto 24. septembra 2024. sa https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
- [18] Jonsson, O., & Sepp, P. (2018). Russia's military strategy and Ukraine: Indirect, asymmetric—and Putin-led. *Georgetown Journal of International Affairs*, 19(1), 38-45. <https://doi.org/10.1080/13518046.2015.1061819>
- [19] Kilcullen, D. (2009). *The accidental guerrilla: Fighting small wars in the midst of a big one*. Oxford University Press.
- [20] Kuhn, T. (1974). *Struktura naučnih revolucija*. Nolit.
- [21] Lynch, M. (2016). *The new Arab wars: Uprisings and anarchy in the Middle East*. PublicAffairs. Preuzeto 25. septembra 2024. sa <https://publicaffairsbooks.com>
- [22] Marx, K., & Engels, F. (2002). *The communist manifesto*. Penguin Books. (Original work published 1848).
- [23] Mattis, N. James and Frank G. Hoffman. 2005. „Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars.” *Proceedings*, November 2005: 18–19.
- [24] Mayer, S., & Weinlich, S. (2007). Internationalization of intervention? UN and EU security politics and the modern state. In S. Mayer & S. Weinlich (Eds.), *Intervention and international security* (pp. 15-30). https://doi.org/10.1057/9780230590861_3
- [25] Mearsheimer, J. J. (2014). *The Tragedy of Great Power Politics*. W. W. Norton & Company.
- [26] Milošević, D. (2019). Hibridni sukob - postmoderni rat, novo lice stare pojave. *Vojno delo*, 71(1), 179-181. <https://doi.org/10.5937/vojdelo1901172M>
- [27] Mitrović, M., & Nikolić, N. (2022). *Hibridni rat: Doprinis definisanju koncepta, sadržaja i modela delovanja*. Medija centar „Odbrana”.
- [28] National Agency on Corruption Prevention. (2025, January 27). *Results of the NACP's work in 2024: Building integrity in the defense and security sector*.

Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://nazk.gov.ua/en/nacp-s-results-for-2024-building-integrity-in-the-defense-and-security-sector>

[29] NATO. (2022). *Military assistance and training to Ukraine*. NATO Publications. Preuzeto 19. septembra 2024. sa <https://shape.nato.int/news-archive/2024/nato-security-assistance-and-training-ukraine-natu-is-assisting-ukraine>

[30] NATO. (2022). *NATO 2022 strategic concept: Safeguarding the freedom and security of allies*. NATO Public Diplomacy Division. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf>

[31] NATO. (2025, January 22). *Building integrity*. NATO. Preuzeto 31. januara 2025. sa https://www.nato.int/cps/ra/natohq/topics_68368.htm

[32] Nikolić, N. (2002). Društvene promene i vojne reforme u stranim oružanim snagama. *Vojno delo*, 54(1), 136-155. <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0042-84260201136N>

[33] Peace Support Operations Training Centre. (n.d.). *Building integrity in PSO course*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://psotc.org/Course/Read/3?returnUrl=mtt>

[34] Pettersson, T., & Öberg, M. (2020). Organized violence, 1989–2019. *Journal of Peace Research*, 57(4), 597-613. <https://doi.org/10.1177/0022343320934986>

[35] Republic of Estonia Government. (2023). *National security concept of Estonia 2023*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.kaitseministeerium.ee>

[36] RFE/RL's Ukrainian Service. (2023, August 27). *Zelenskiy to propose legislation equating corruption with treason during war*. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.rferl.org/a/ukraine-zelenskiy-corruption-treason-wartime/32566993.html>

[37] Sopko, J. F. (2016, September 14). *Remarks prepared for delivery by Special Inspector General John F. Sopko on the release of SIGAR's first lessons learned report, „Corruption in conflict: Lessons from the U.S. experience in Afghanistan.”* Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. Preuzeto 31. januara 2025. sa <https://www.sigar.mil/News/Article-Display/Article/4018819/remarks-prepared-for-delivery-by-special-inspector-general-john-f-sopko-on-the>

[38] Straus, S. (2012). *Wars, coups, and conflict in Africa*. Cornell University Press. Preuzeto 25. septembra 2024. sa <https://cornellpress.cornell.edu>

[39] Tepšić, G., & Džuverović, N. (2011). Teorija rešavanja sukoba – osnovni koncepti i paradigme. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 5(6), 361-379.

[40] Thynne, K., & Cherne, G. (2016). Preparation starts at home: Education and training for civil-military interaction. In *Effective civil-military interaction in peace operations: Theory and practice* (pp. 61-75). https://doi.org/10.1007/978-3-319-26806-4_5

[41] Trifunović, D., & Obradović, D. (2020). Hybrid and cyber warfare - international problems and joint solutions. *National Security and the Future*, 21(1-2), 15-20. <https://doi.org/10.37458/NSTF.21.1-2.2>

[42] Vest, R. G. (2015). *Baltic Coin: Using a Counterinsurgency Model to Counter Russian Hybrid Warfare in the Baltics*. U.S. Army Command and General Staff College. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA621056.pdf>. <https://doi.org/10.21236/ADA621056>

[43] Waltz, K. (1998). *International politics: A framework for analysis*. McGraw-Hill.

[44] Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183>

[45] Williams, P. D. (2016). *War and Conflict in Africa*. Polity Press. Retrieved September 26, 2024, from <https://politybooks.com>

Резиме

Рад анализира еволуцију оружаних сукоба у првој четвртини XXI века и њихов утицај на образовање и обуку војног и цивилног кадра у сектору одбране. Током овог периода, природа оружаних сукоба се значајно променила; дошло је до геополитичких промена, нових метода вођења ратова, као и употребе савремених технологија. Расте број хибридних и асиметричних сукоба, као и значај сајбер напада и информационих операција, што захтева иновативне приступе у обуци и образовању. Истовремено, видљив је повратак класичних међудржавних ратова великих размера, као што су сукоби у Грузији, Нагорно-Карабаху и Украјини.

Геополитичке промене, попут слабљења ауторитета међународних институција и кретања ка мултиполарности, утицале су на настанак нових сукоба, у којима велике силе посредно сучељавају своје интересе. Руска интервенција у Украјини и анексија Крима 2014. године, као и садашњи рат који се води од 2022. године, означили су повратак међудржавних конфликта на глобалну сцену, уз коришћење неконвенционалних тактика као што су сајбер напади и кампање ширења дезинформација.

Технолошке промене одиграле су кључну улогу у трансформацији сукоба. Развој беспилотних платформи, вештачке интелигенције и сајбер ратовања променио је тактику и стратегију вођења савремених сукоба. Сајбер ратовање и информационе операције постали су важни чиниоци у модерним сукобима, што захтева посебно обучен кадар са напредним техничким вештинама. Илустративан пример је употреба дронова у сукобима у Сирији и Украјини, где је ова технологија омогућила ефикасне нападе и извиђање, уз минималну опасност по животе оних који их користе.

Резултати истраживања показују да су различите државе и савези започели прилагођавање својих програма обуке и образовања новим аспектима ратовања. Државе попут Украјине развијају сопствене капацитете за производњу и коришћење беспилотних система кроз програме као што је „Академија Дронариум“, што омогућава повећање прецизности и ефикасности у операцијама.

Употреба беспосадних даљински управљивих средстава (ваздухопловних, копнених и поморских), као и обука оператера и техничара за њих, постаје важан део савремене војне обуке.

Такође, указано је и на важност међународне сарадње у развоју програма обуке и образовања. Учешће у међународним вежбама и размена искустава омогућавају унапређење интероперабилности и бољу припрему одбрамбених капацитета. Увођење симулација и сценарија који одражавају реалне услове оружаних сукоба знатно доприноси ефикасности обуке. Израел и САД већ успешно примењују ове технике у обуци својих специјалних јединица.

Искуства из савремених сукоба указују и на значај борбе против корупције у сектору одбране, јер она умногоме утиче на ефикасност војних операција и изградњу безбедносних структура, што се показало у Авганистану и Украјини. Реформе усмерене ка смањењу корупције и унапређењу транспарентности у сектору одбране требало би да буду важан део савремених програма обуке и образовања.

Унапређење образовања и обуке кадра у сектору одбране неопходно је кроз развој мултидисциплинарних вештина, интеграцију савремених технологија и повећање флексибилности у обуци. Специјализоване обуке за употребу дронова, сајбер одбрану и информационе операције треба да постану део редовних програма обуке. Такође, важно је развијати способности за брзо реаговање на изазове, као и за препознавање и спречавање корупције у војним структурама.

Може се закључити да еволуција оружаних сукоба и утицај нових технологија намећу потребу за континуираном реформом система образовања и обуке у сектору одбране. Одржавање оперативне ефикасности у све сложенијем глобалном безбедносном окружењу захтева модернизацију и унапређење програма обуке, уз интердисциплинарни приступ и међународну сарадњу. Србија, као и друге државе, мора уложити напоре у развој одбрамбених капацитета који могу адекватно одговорити на нове безбедносне претње и изазове.

Кључне речи: *физиономија оружаних сукоба, војно образовање, војна обука, тактичка флексибилност, иновације у ратовању, хибридни рат, асиметрично ратовање, сајбер напади, конвенционални сукоби, међународна сарадња.*

© 2024 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

